

ČESKÉ PRÁVO

ČASOPIS SPOLKU NOTÁŘŮ ČESKOSLOVENSKÝCH.

ŘÍDÍ PROF. Dr. EM. SVOBODA S KRUHEM REDAKČNÍM.

VECHÁZÍ KAŽDÝ MĚSÍC MIMO ČERVENEC A SRPEN. — REDAKCE A ADMINISTRACE V PRAZE-II, VÁCL. NÁM. 28. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 20 K I S POŠTOVNÍ ZÁSILKOU. — JEDNOTLIVÉ ČÍSLO 2 K.

ROČNÍK I.

V PRAZE, V KVĚTNU 1919.

ČÍSLO 2.

Emil Svoboda:

Zákon o zabrání velkých statků.

Dráha vývojová vede náš stát s jednoho rozcestí na druhé. A na každé z těchto křižovatek objevují se dva směry hlavní: směr právního vývoje, který nehlubší převraty v oboru sociálním a hospodářském řeší v souladu s dochovaným právním řádem a směr právní revoluce, který i věc jednoduchou a řešitelnou v rámci práva vytváří způsobem, otrásajícím dosavadní soustavou právní. Nepochybují o tom, že první cesta je správná. Právo jest nedotknutelný základ života státního, ale zároveň nástroj, kterého může býti použito i k provedení nejradikálnějších změn sociálních, kulturních a hospodářských. Každou věc však třeba důkladně uvážit a řešiti. Práce jest tím těžší, čím složitější a čím ucelenější jest právní obor, do něhož nový skutek zákonodárný má zasáhnouti. Tisíciletým vývojem utvořená soustava práva občanského dá úkoly nejtěžší. Zákon, o němž zde chci pojednat, zasahuje do práva vlastnického, do práva knihovního, do práva smluvního. Každé zasažení vnikne do šíře a hloubky a způsobí mnoho účinků druhotných. Je třeba mnoho uvažovati, aby nové kolečko zapadlo do složitě soustavy a nezpůsobilo porušení chodu celého stroje.

I. Pojem záboru.

Jako básník, filosof, vědec, tak i zákonodárce jest nucen používati k vyjádření myšlenek dochovaného bohatství řeči. Užívá slov jako značek pro vyjádření pojmů, a má-li býti srozumitelným, užije slov v tom smyslu, v jakém jich užívá každý kdo mluví touže řečí. Jsou slova, která v názvosloví vědeckém nabyly určitého smyslu, více nebo méně odlišného od původního, běžného smyslu slova. I tento osobitý význam musí býti chráněn, nemá-li utrpěti újmy srozumitelnost výrazu. Je-li třeba označení pro nový pojem, jest lépe hledati nový tvar, než užiti výrazu, který má jiný, pevně a jasně vytvořený smysl.

Hned na počátku praví zákon ze dne 15. dubna 1919, že stát náš »zabírá« velký majetek pozemkový. Co značí slovo »zabírá«? Není to slovo nové. Mluví se o zabrání

(záboru). Bosny a Hercegoviny Rakouskem, o zabrání Alsaska a Lotrinska Německem, o záboru území osadních, o tom, že ústřední mocnosti zabraly »vítězně« kusy cizích států za války. Znamenalo to zajištění cizí dráhy moci. V občanském právu možno mluviti o zabrání pozemku pána nemajícího, o zabrání půdy proti vůli dosavadního držitele, čili o původním, neodvozeném nabytí držby. V pojmu záboru (okupace) je vždy obsaženo cosi skutkového, co může býti právní nebo mimoprávní, ale vždy se projevuje zevně, mocensky, po případě i násilně. Teprve dodatečně se ukáže, zda zabrání se stalo právně nebo protiprávně. Ze skutečnosti záboru o sobě nelze odvozovati práva na držení — nejvýše držení samo.

Jest slova »zabírá se« a »zábor« použito v zákoně našem v tomto jasném a myslím, že zcela nesporném smyslu slova? Nikoli. Zde jest užito slova toho ve smyslu naprosto jiném. Především jest hmotně nemožno, aby stát skutečně zabral v určitý den (působností zákona) všechny statky v území československé republiky, jež přesahují 150 ha půdy zemědělské nebo 250 ha půdy vůbec. Ale stát ani nechce této nemožnosti. Neboť se praví v §u 5.: »Záborem, uvedeným v §u 1., nabývá Československá republika práva zabraný majetek přejímáti a přidělovati.« Jest to tedy zábor, který poskytuje právo postupně přejímáti majetek zabraný a další právo, převzatý majetek zase přidělovati způsobem, který jest naznačen v §§ 10. a 11. tohoto zákona. Jednotlivec pozbude držení a vlastnictví »zabraného« majetku teprve tehdy, až stát majetek jeho převezme. Do té doby zůstane držitelem i vlastníkem.*) Stát pak nabývá zábohem dvojího práva:

*) Analogie zákona ze dne 17. prosince r. 1862 č. 103 ř. z. o zrušení děleného vlastnictví, založeného na poměru lenním (zákon o vyvazení půdy selské) nelze se dovolávati. Neboť § 1. praví: »Lenní poměr ... budiž zákonně zrušen a vrchní vlastnictví, náležející lennímu pánu budiž vyvazeno na náhradu, kterou poskytne vasal« (užitkový vlastník). »Zřizování nových len se zakazuje.« § 2. pak praví: »Ode dne, kdy zrušení lenního svazku mezi lenním pánem a vasalem nabude moci práva, slučuje se vrchní vlastnictví s užitkovým.« Je to tedy zákon zmocňovací, ač tu byla možnost přímého sloučení vlastnictví děleného, protože držitelem statku byl vlastník užitkový a bylo by tu tedy bývalo utvoření právního poměru, který odpovídal stavu skutečnému. Byla by to bývala jakási analogie druhé větě §u 428. obč. zák. V našem případě byla by tu ana-

jednak práva převzítí majetek (což jest právo soukromé, právo nabytí držení a vlastnictví), jednak práva, převzatou nemovitostí dle zákona naložiti (toto právo má ráz veřejnoprávní — jest dle všeho právem i povinností zároveň).

Dle §u 14. by se zdálo, že zábor vlastně podrobuje určité nemovitosti vyvlastňovacímu právu státu. Práví se tu totiž, že za jistých okolností »může pozemkový úřad vyvlastniti půdu — i — pod meze stanovené § 2.« Dle toho může stát vyvlastniti nejen statek »zabraný«, nýbrž — i — statek menší, nezabraný.

Slova »zabírá se« jest dle toho zákonem použito s vnitřní výhradou, že slovo to nemá toho smyslu, jaký se slovem tím vyjadřuje při obyčejných stycích mezi lidmi ani toho smyslu, jakého nabylo v názvosloví právním, nýbrž má smysl nový, o němž nás poučí teprve ostatní obsah zákona.

II. Omezení vlastnictví.

Mýlil by se, kdo by pokládal zákon o zabrání velko- statků za pouhé zásadní podrobení určitých nemovitostí státnímu právu vyvlastňovacímu. Zabrání velkých statků má značné účinky bezprostřední na vlastnickova práva. Tyto účinky arci neplynou z mlhavého pojmu »záboru«, ale z jednotlivých ustanovení dalšího obsahu zákona. Budoucnost teprve ukáže, jaký dosah bude mít § 6. Tam se ustanovuje, že »osoby, které podle práva občanského jsou oprávněny hospodařiti na zabraném majetku pokud nebude státem převzat, jsou napříště povinny, na něm hospodařiti řádně. O následcích porušení této povinnosti, jakož i o ochraně a povinnostech osob, na zabraném majetku zaměstnaných, budou dána ustanovení zvláštní.«

Osoby, které jsou dosud oprávněny hospodařiti na zabraném majetku, budou zatím nadále hospodařiti pro sebe. Ale jsou povinny hospodařiti řádně — patrně v zájmu veřejném, aby trpným odporem nevznikla újma soběstačnosti republiky. »Zvláštní ustanovení« o provedení zásady dozoru nad hospodařením postižených vlastníků bude třeba vysloviti zákonem, mají-li přesahovati rámec pouhých správních opatření lehčího rázu, která by mohla vydati vláda. Rovněž bude třeba zákona o úpravě práv a povinností zaměstnanců.

Daleko hlubší a přímé zásažení do vlastnické volnosti majitelů zabraných nemovitostí obsahuje § 7. Dle tohoto ustanovení vyžaduje zcizení, pronájem, zavázání a dělení zabraného majetku souhlasu pozemkového úřadu (§ 15.). Na prvý pohled by se zdálo, že tato právní jednání budou neplatna, stanou-li se bez souhlasu úředního. Neboť vyžadují souhlasu — patrně tedy souhlas měl by býti podstatnou náležitostí pro vznik právních účinků vůbec. Ale poslední věta nás poučuje, že právní jednání budou platna i bez souhlasu — jen proti státu budou bez právních následků. V otázce zcizení nemá toto omezení valného významu. Stát provede svoje právo na převzetí a přidělení beze zření k osobě vlastníkovi. Stát nebude však hleděti ani k pachtu, ani k zatížení břemeny, ani k rozdělení statků, stalo-li se bez souhlasu úřadu pozemkového. Nelze upříti, že to jsou věci velmi závažné

logie první věty §u 428., ale bylo by třeba říci, jaký tedy jest právní poměr vlastníků, kteří mají nadále držeti statky jménem státu. Za to však zákon z r. 1862 v §§ 5.—19. rozhodl otázku náhrad a v §§ 20.—28. vydal přesná ustanovení prováděcí — kdežto náš zákon v těchto směrech odkazuje na zákony zvláštní, jež budou vydány.

a že jisté omezení obchodu právního v příčině nemovitostí zabraných jest účelno. Neboť dlouhodobým pachtem i dlouhodobými výpůjčkami mohlo by býti rušeno právo státu na přidělení půdy zabrané, jež vyžaduje možnosti rychlého vybavení zabraných statků z knihovních břemen. Ale jest otázka, bylo-li třeba na nedohlednou dobu tak velice omeziti právo vlastnické. Omezení takové nemůže projíti bez podstatného znehodnocení nemovitostí. Dělením (reálným) mohlo by býti mařeno i státní právo na zabrání nemovitostí, ježto by se jejich rozsah mohl dělením snížiti pod meze záboru. Tím by sice byla splněna jedna úloha zákona, totiž rozpad velkých držav, ale nikoli druhá — neméně důrazně chtěná — jejich přechod do jiných rukou.

Zákon sice mluví v §u 7. o zabraném »majetku«, užívá tedy slova velmi širokého, v němž by mohl býti zahrnut i soubor movitostí, patřících ke statku. Ale poněvadž § 12. obsahuje zvláštní ustanovení o »živém a mrtvém zařízení«, třeba slovo »majetek« vyložiti jako nemovitost s právy, která jsou spojena s jejím držením dle §u 2.

Dle mého přesvědčení knihovní soudce nebude povinen ani oprávněn žádati od toho, kdo navrhne vklad vlastnického převodu, rozdělení tělesa, vklad zástavního práva, vklad práva nájemního na nemovitosti zabrané, průkaz o svolení úřadu pozemkového. Vždyť jednání toho druhu jsou platna — jen vůči státu neúčinná. Zda užije stát možnosti, obsažené v §u 7. a odmítne právní následky podobných aktů, to bude otázkou skutečných okolností případu. Strany, jednajíce bez souhlasu úřadu pozemkového, budou jednati na vlastní nebezpečí. Věřitelé, pachtěři i ti, kdo koupí nemovitosti zabrané nebo části jejích, budou si asi vyhrazovati předchozí schválení státní. I při tomto výkladě bude ovšem činnost pozemkového úřadu ohromna a stížení obchodu s nemovitostmi i hospodaření na nich velmi značné. Snad úvěrové potíže budou namože i omluvou pro nesplnění povinnosti »řádného hospodaření« (§ 6.). Vždyť bez úvěru není často možno ani udržování statku — tím méně pak jsou možny důkladné opravy a doplnění náradí i dobytka, zničeného a vyloupeného za války. A to jest tím těžší věc, čím méně se dá určit, jak dlouho bude statek některý zabrán, než bude státem převzat. Alespoň o to třeba se přičiniti, aby úřad pozemkový byl organisován způsobem, který by umožnil rychlé vyřizování věcí a nejmenší zdržování žádostí za souhlas.

Smlouvy o rozdělení zabraných nemovitostí, které byly uzavřeny až do dne působnosti tohoto zákona, jsou beze změny platny, vyhovují-li právu dosud platnému. Smlouvy o zcizení pachtu nebo zavázání zabraného majetku, které byly uzavřeny v době od 28. října 1918 až do dne, kdy nabude působnosti tento zákon, jsou sice právně platny, ale vůči státu bez účinku — leč že by se podařil důkaz »že šlo o jednání, kterého si vyžádalo řádné hospodaření«. Dalo by se ovšem tvrditi, že také dělení jest alespoň částečné zcizení nemovitostí. Ale § 7. uvádí vedle zcizení také dělení, čehož § 18. nečiní. Je otázka, má-li býti § 18. analogií doplněn z §u 7., či je-li tu spíše na místě úsudek a contrario. Mám za to, že § 7. i 18. vypočítávají taxativně, že tedy dělení šem 18. zahrnuto není. (Po dni, kdy zákon nabude působnosti, nestačí ani při zcizení a zavázání důkaz hospodářské účelnosti, neboť podmínkou účinnosti proti státu jest předchozí svolení úřadu pozemkového.)

Jako při §u 7., i zde jsem přesvědčen o tom, že smlouvy i jejich knihovní zajištění bez změny trvají v platnosti a že otázka jejich relativní neplatnosti (neúčinnosti vůči státu) rozhodne se až v době převzetí zabrané nemovitosti. Ale i v té době nastane neúčinnost vůči státu vedle plné právní platnosti vůči knihovnímu auktoru, po případě vůči vlastníku, zavázanému obligačně ze smlouvy pachtovní. Přes to třeba říci docela otevřeně, že § 18. zle se dotýká zásady veřejné víry v knihu pozemkovou. Neboť dodatečně stávají se relativně neplatnými práva, vložená do knihy pozemkové, původně platná a založená na poctivé důvěře. Nikomu zákon neukládal, aby se staral o to, zda úvěrové jednání nebo zcizení jest požadavkem řádného hospodaření. Jak to má nyní prokázat? Na to je jediná odpověď možná: »Pozemkový úřad nebude postupovati drakonicky — praxe zmírní ostří zákona.« Ale tím okamžikem, kdy vyslovíme povinnost praxe, aby zákon učinila užitečným, ale neškodným, opouštíme oblast práva. Libovůle jakéhosi úřadu rozhodne o tom, bude-li zákon dobrem nebo zlem. Kdo zaručí, že bude úřad kdysi v budoucnosti — za 10, za 20 let — shovívavě souditi o důkaze hospodářské důvodnosti úvěru nebo prodeje? Taková nejistota nemá býti zanášena do poměrů práva občanského. Ostatně zcizení nemá vlivu na právo státu (nemyslíme-li na nemovitosti, jež mají býti bez náhrady konfiskovány nebo revindikovány) a také zavazení bylo dosud bez škodného vlivu na vyvlastnění železniční, na vyvlastnění dle práva vodního, dle řádů stavebních i dle zákona asanačního pro Prahu. Dle obdoby těchto zákonů mohla býti věc rozřešena bez otřásání důvěrou v knihy pozemkové — kdyby nebylo tendenci politických, které snad činí pochybnou i samu otázku náhrady za nemovitosti státem »převzaté«.

Ustanovení §u 8. kterým se exekuce na nemovitosti zabrané omezuje na vnučenou správu — jest výsledkem otřesení důvěry a omezení právního obchodu s nemovitostmi zabranými. Je totiž pravděpodobno, že při exekuci dražbě na statek zabraný docílilo by se výsledku tak bídného, že by věřitelé z velké části vyšli na prázdno. Kdo a zač by kupoval statek, který není možno svobodně zciziti, zadlužiti, pronajmouti, rozdělit? Při němž není jisto, kdy a zač bude převzat státem? Zbývá jen vnučená správa, jako způsob ukojení věřitelů, sice vleklý a po případě i nejistý, ale přece chráněný proti náhlé realizaci znehodnocení nemovitosti, vzniklého tím, že byla »zabráná« státem.*) Ovšem vnučená správa vyžaduje nuceného správce, a to dobrého správce. Bude jich dostatek?

III. P ř e d m ě t z á b o r u.

Má-li zabrání nemovitostí zemědělských tak hluboký význam pro jejich vlastníky i pro věřitele těchto vlastníků, je naléhavě nutno, určití předmět záboru. Dle §u 2. jest především pro otázku záboru úplně lhostejno, kdo jest vlastníkem tělesa knihovního. Rozhoduje pouze skutečný rozsah »souboru nemovitostí«, patřícího vlastnický »jediné osobě nebo týmž spoluvlastníkům«. Jakmile soubor takový přesahuje 150 ha půdy zemědělské nebo 250 ha půdy vůbec, anebo jakmile se po vyhlášení tohoto zákona soubor takový nahromadí ve vlastnictví jednotliv-

cově nebo ve spoluvlastnictví, stane se majetkem zabraným. (Nač tedy zákaz zcizení? Nestačil by zákaz dělení?)

Věc byla by jednoduchá, kdyby pojem »soubor nemovitostí« byl totožným se souhrnem pozemků, tvořících těleso knihovní. Tu by šlo o nemovitosti, které tvoří jednotku hospodářskou a právní. Ale pojem je patrně daleko širší, byť i dodatek »s právy, která jsou spojena s jejich držením« ukazoval k tělesu knihovnímu. Vždyť týž člověk může mít dva statky nebo i více. Žádný z nich nepatří o sobě do nemovitostí zabraných, každý leží jinde, v jiném obvodu katastrálním nebo i v jiné zemi. A přece dle znění zákona bude to — dle všeho — majetek zabraný. Není to soubor? Není tu jediný vlastník? Nemá více než 250 ha? Či snad slovo »soubor« naznačuje určitou hmotnou souvislost, na př. v téže obci katastrální nebo v území takovém, že je alespoň možná jednotná hospodářská správa? Můžeme rozlišovati tam, kde zákon nerozlišuje?

Soubor nemovitostí má býti ve vlastnictví jednotlivcově nebo ve spoluvlastnictví. Ale všimněme si, že manželé nerozvedení považují se za osobu jedinou (§ 2.) a právě tak mají povahu jediné osoby i rodiče a děti prvního stupně (§ 4.). Má-li tedy manžel statek o 140 ha v katastru Dobříšském a žena zdělila statek o 20 ha u Náchoda — jsou oba statky zabraný. Mají-li rodiče statek o 100 ha a dětem zůstává vzdálený strýc usedlost o 55 ha, jsou oba statky zabraný — i kdyby tu bylo šest dětí. Snad nedojde k převzetí státem ani v jednom ani ve druhém případě. Ale do té doby jsou nemovitosti zabraný a podrobeny trapnému omezení vlastnictví.

Otázka záboru jest tedy závislá především na výměře a za druhé na vlastnictví (jednotlivců, spoluvlastníků, vlastníci manželé, vlastníci rodiče a děti prvního stupně). Při vskutku velikém majetku nemovitým, má-li na př. šlechtická rodina 10.000 ha půdy, bude věc nesporná, každému jasna. Ale na hraniční čáře bude hrozná nejistota. V zemích českých totiž není nikde uvedena výměra knihovních těles s takovou měrou právní jistoty, jaké poskytuje zásada veřejné víry v obsah knihy pozemkové. Proti mapě katastrální jest vždycky možný důkaz chyby a obsah sbírky listin může býti brán v odpor, nehledě ani k tomu, že v listinách bude přesné měření obsaženo jen tehdy, byly-li děleny nepravidelné parcely pozemkové. Každému však bude dána možnost, aby dokázal, že má jen přesně 250 ha půdy a ani o čtvereční metr více, anebo že má 250 ha půdy, z níž toliko 150 ha (a ani o metr více) jest půdou zemědělskou. Také změny budou možný tím způsobem, že původních 151 ha půdy zemědělské sklesne na 149 zalesněním pastviny, nebo že 149 ha půdy zemědělské vzroste na 151 ha vykácením lesní parcely a proměněním v půdu zemědělskou. Ale měření bude pravděpodobně provedeno až při vyšetření za účelem poznámky záboru nebo při přejímání statku v držení a vlastnictví státu. Do té doby nebude k tomu podnětu a bude právní nejistota.

Uvedl jsem svoje přesvědčení, že knihovní soud nemůže žádati důkazu o svolení úřadu pozemkového k právním jednáním, vázaným dle §u 7. Dle toho, co jsem v této kapitole vyložil, nebude soud knihovní ani s to, aby si opatřil jistotu, patří-li nemovitost mezi zabrané. Nemůže přece stranám, žádajícím o převod vlastnictví nebo o vklad práva zástavního, ukládati geometrická zaměření knihovního tělesa? Ale ani to by nestačilo. Musil

*) K tomuto výkladu §u 8. dospěl jsem po rozhovoru s prof. Drem Krčmářem.

by i při sebe menším statku žádati důkaz o tom, že vlastníci (spoluvlastníci) nemají nemovitostí jiných (třeba v jiném okrese, v jiné zemi ležících), že ani druhý manžel, ani děti prvního stupně jiného nemovitého majetku nemají — nebo mají-li, že nedosahuje zákonitě výměry. Nemá-li nastati úplný rozvrat v oboru práva immobilárního, musí soudy pracovati dosavadním způsobem, nehledíce k tomuto zákonu a musí stranám ponechat odpovědnost za to, že snad v době převzetí nemovitostí smlouvy jejich budou prohlášeny za neúčinný vůči státu.

Z toho jest patrné, že nemovitosti měly býti stíženy omezením právního obchodu teprve od té doby, kdy bude individuálně určen předmět záboru nebo vyvlastnění. To měl také docela správně na mysli § 16. svou první větou »Zabraný majetek jest vyšetřiti a uvésti v patrnost knihovní poznámkou, že majetek jest zabrán.« Vyšetření bylo by asi provésti (jako tomu jest při vyvlastnění) pořadem stolic správních (zemskou vládou a ministerstvem vnitra jako stolicí odvolací) na podnět úřadu pozemkového. Účinky právní měly se počítati k poznámce záboru, uskutečněné na základě právoplatného nálezu správního. Ale § 16. výslovně praví ve druhé větě »I pokud tato poznámka není v knihách, nemůže se nikdo dovolávati, že beze své viny nevěděl o záboru pozemkového majetku, vysloveného §em 1.« Nemůže se tedy dovolávati toho, že beze své viny nevěděl o zákonitém rozsahu (150, 250 ha) statku, nebo o dalším majetku nemovitém, patřícím témuž jedinci, týmž spoluvlastníkům, druhému manželu, dětem nebo rodičům prvního stupně. Půjčí-li jim bez těchto šetření na hypotéku, odkoupí-li jejich statek nebo částici jeho, najme-li od nich pozemek — je v nebezpečí, že stát smlouvu prohlásí vůči sobě za neúčinnou po 5, 10, 20 letech, při převzetí, anebo že tato neúčinnost se objeví již při vyšetření nemovitostí a poznamenání záboru.

IV. Práva vlastníků.

Vlastníci velkého majetku zemědělského jsou tímto zákonem citelně zasaženi. Jaká jsou jejich práva? Výslovně-li slovo »vyvlastnění«, jest tím řečeno vše. Víme, že až do právní platnosti nálezu vyvlastňovacího jest vlastnictví volno, že poznamenáním vyvlastnění nastanou účinky věčné (t. j. právo vyvlastňovací směřuje proti každému nabyvateli a nikdo se nemůže dovolávati nevědomosti), že pak soud určí náhradu odhadem (nebude-li docíleno dohody) a složením náhrady přejde vlastnictví i právo na odevzdání držby na vyvlastnítele. Řekneme-li však »zabraní«, musíme v zákoně hledati odpověď na všechny tyto otázky. V otázce náhrady odkazuje nás § 9. na zvláštní zákon, který bude o věci vydán. Bylo by jistě bývalo výhodnější pro udržení obecné důvěry, kdyby byl § 5. řekl, že stát zábohem nabývá práva, zabraný majetek »za náhradu« přejímá a přidělováti. Nebo měl říci § 9., že o »výši a způsobu« náhrady rozhodne zvláštní zákon. Bylo by to jasno každému — i laikovi, že tu jde o jakýsi typ vyvlastnění, spojeného s předchozím zajištěním práv státu. Tak jak je § 9. stylisován, není věc docela jasna, protože slibovaný zákon má vůbec rozhodnouti o náhradě za pozemek převzatý.

Za větou o náhradě následuje ovšem ohlášení dalšího zákona, který provede zásadu, že bude bez náhrady převzat majetek příslušníků nepřátelských států, příslušníků

rodiny Habsbursko-Lotrinské, nadací šlechtických atd. Ale tento majetek bude pravděpodobně převzat beze zření ke svému rozsahu, bude to i majetek movitý (ač užiti slova »převzat« by ukazovalo na dobu nemovitosti zabraných), a vlastníkem nebo uživatelem dosavadním nebude asi ponecháno nic. Není tedy docela samozřejmý úsudek a contrario, že vlastníkem nemovitostí ostatních náhrada bezpodmínečně náleží. Přes to jsem přesvědčen, že zákon o náhradě bude vydán a že otázku tuto rozhodne spravedlivě. Do té doby může pesimista pochybovati o tom, zda bude náhrada přičena (hlasy některých stran otevřeně svým stranníkům slibovaly, že nikoli), ale každý může pochybovati o její výši. Těchto pochybností není tam, kde se vyřkne slovo »vyvlastnění« — neboť víme všichni, co znamená. Nepochybno jest, že vlastníci statků, menších než 150 (250) ha, jejichž půda může býti dle §u 14. vyvlastněna »je-li místní potřeba půdy naléhavá a nestačí-li pozemky zabrané, anebo žádá-li toho obecné blaho«, dostanou náhradu za svůj majetek, a to náhradu, stanovenou soudně na základě odhadu znaleckého.

Není-li vyhlídka na náhradu za majetek zabraný a převzatý právě nejjasnější, poskytuje § 11. vlastníkem nemovitostí zabraných právo veliké ceny, snad významnější než sama otázka výkupného. Ten, jehož majetek se zabírá, po případě jeho dědicové mají nárok, aby z majetku »jim zabraného« byla jim »přidělena majetnost«, která nemá přesahovati 150 (250) ha, ale dle okolností a se zřetelem k zájmu veřejnému může dosáhnouti až 500 ha půdy. Jest tedy jasno, že část nemovitostí zůstane dosavadnímu vlastníku (jeho dědicům). Ale nemohu přesně pochopiti, jak se toto »přidělení« stane. Nemá býti vyloučena ona částka vůbec ze záboru? V tom případě by nastalo rozdělení již při poznámce zabraní, a to tak, že by se knihovní těleso rozdělilo ve dvě — jedno zabrané, druhé volné; nebo že by se připustilo reálné vymezení záboru na část tělesa knihovního (na určité parcely) po způsobu služebností pozemkových. Druhý případ jest však nemožný proto, že zábor omezuje hypotéky (potřebou svolení úřadu nebo relativní neúčinností vůči státu), ale hypotéka může se týkati jen celého tělesa nebo jeho myšlené části. Prvý způsob (rozdělení tělesa) spíše by ukazoval na okamžik převzetí nemovitosti, kdež by část přejal stát, ostatek pak by zůstal vlastníku dosavadnímu. Slovo »přidělena« by dokonce ukazovalo na poslední část akce státní, kdy majetek zabraný a převzatý znovu se přiděluje (§ 5.). Tu by stát vše zabral i převzal, ale při přidělu měl by právní nárok vlastníkův přednost před uchazeči cizími. Druhá věta §u 11. mluví o »propuštění ze záboru«, takže otázku, jež by mohla býti spornou, řeší v tom smyslu, že zákonné minimum (150, 250, po případě až 500 ha) má býti osvobozeno od zabraní hned ve stadiu prvním — poznamenání záboru, takže se hned v této době statek rozdělí ve dvě knihovní tělesa téhož vlastníka, z nichž jedno bude zabráno, druhé nikoli. Těžká tu bude otázka hypoték, jež se stanou simultanními až do doby převzetí. Nesnadna bude i otázka, jak určití zabranou a nezabranou část tělesa knihovního.

Kdo má statek menší než 150 (250) ha, má nárok na plné odškodnění dle soudního odhadu, ale nemá nároku na ponechání minimální výměry statku. Neboť samozřejmě jest nemožno, analogicky rozšířiti § 11. na docela různorodé případy §u 14. — nehledě ani k tomu, že není jasno, kolik by musilo býti ponecháno tomu, kdo má od

počátku méně než 150 (250) ha půdy. Nevalně jasný § 14. připouští ovšem i ten výklad, že pro místní nedostatek půdy nebo pro obecně blaho může býti vyvlastněn i nemovitý statek, jenž byl po záboru »přidělen« nebo »ze záboru propuštěn« dle §u 11., takže ani ten, kdo již jednou prošel zábořem, není pro budoucnost chráněn před vyvlastněním zbytku.

Stát, přejímající zabraný majetek, má nárok na odevzdání poměrné části živého i mrtvého zařízení, jež dosud sloužilo hospodaření na převzatém majetku. Do celá správně tu zákon určuje, že povinnost vydání inventáře náleží tomu, kdo jest jeho vlastníkem. Může to býti po případě nájemce. Proto také výslovně stanovena jen povinnost prodeje za plnou cenu. Divná věc by to arci byla, kdyby vlastník dostal plnou cenu za inventář, ale nic nebo méně za půdu, kterou stejně koupil nebo zdědil, jako inventář. To je ovšem zase otázka politická.

Spravedlivý požadavek, aby dosavadní vlastník nemovitosti při převzetí nebyl zkrácen, není v tomto zákoně vyjádřen ani jako zásada. Rozhodnutí v tomto směru jest vyhrazeno zákonu pozdějšímu. Za to vyslovuje poslední odstavec §u 9. všeobecnou a důležitou zásadu, že při převzetí majetku státem nemají býti zkráceny osoby, pro něž na zabraném majetku vážnou práva, ani osoby, jež proti dosavadnímu vlastníku mají »právo z poměru služebního, zaopatřovacího a pachtovního«. Z tohoto dobrodini jsou vyloučeni patrně jen ti, kdo nabyli práv zeizením nebo zavazením zabraného majetku po 28. říjnu 1918 a nemohou dokázat, že na straně vlastníkově šlo o jednání, kterého si vyžádalo řádné hospodaření (§ 18.) a ti, kdo nabyli práv ze zeizení, pronájmu, zavazení nebo dělení majetku zabraného po dni, kdy zákon nabyl působnosti, byť i jednali v poctivém přesvědčení, že majetek, o který jde, nenáleží do třídy majetku zabraného (§ 5. a § 16.).

V. Z á v ě r.

Zákon, kterým se zde zabývám, nemá povahy deklarční, jak bylo očekáváno, nýbrž vyslovuje celou řadu ustanovení povahy docela konkrétní a hluboko zasahujících do soukromého práva vlastníků zemědělských nemovitostí. Zavádí úplně novou instituci »zabrání«, nový způsob omezení vlastnictví. Ale přece jen neřeší svůj úkel ve všech směrech do podrobnosti, nýbrž odkazuje na zákony speciální. Uvedl jsem již, že tak činí v otázce náhrady za majetek převzatý. Bude tedy vydán zákon o nuceném výkupu (nebo skutečném zabrání) a o řízení, nutném pro vyšetření předmětu a náhrady za majetek vlastníku odňatý. Dále bude vydán zákon o tom, jak má stát naložiti majetkem převzatým. Bude tu řešiti otázku zcelení (kommassace) zemědělského majetku pomocí zabrané půdy, otázku osídlení volné půdy novými uživateli a otázku, jaké právní postavení budou mít tito uživatelé (budou to plní vlastníci? Budou to nájemcové? Budou dědiční pachtýři?) Otázky velmi závažné se tu objevují a bylo by velmi želeť, kdyby i tyto zákony byly politicky promrskány na místě právního řešení.

Neméně závažný jest zákon, slíbený §em 9., který má na mysli konfiskaci a revindikaci jistých »majetků«. Zejména otázka konfiskace majetku »bezprávně nabytého« a majetku »osob, které se hrubě provinily proti

československému národu ve světové válce« je složitá a hluboce vážná věc. Zde je nebezpečí, aby v revolučním nadšení nebyla vůbec opuštěna základna práva. Neboť dá-li se stát jednou na dráhu holého násilí, nikdo nedohlédne konci. Který majetek je »bezprávně nabyt«, které osoby se »hrubě provinily«? Nebude to na konec záviseti na politických názorech osob, které se budou dočasně opírat o většinu ve sněmovně? Nezvrhne se to ve štvání proti politickým odpůrcům? Ve vybíjení třídní nenávisti jedněch proti druhým? Jest bolševictví, které loupí, vraždí a krade po ulicích, ale je také bolševictví, které činí podobné věci cestou »zákonnou«.*) Nevěřím, že by se náš stát dal na tyto dráhy. Ale nesmíme tvořiti zákony, které by mnohoznačností nebo nejasností mohly státi se pohodlným nástrojem pro porušování práva pomocí zákonu.

Nerad kritisuji hotovou a neodčinitelnou věc. Ale nemohu smlčeti, že jsem si nepředstavoval českého zákonodárství tak, jak se projevil tímto zákonem. Zdá se, že náš zákonodárský sbor dosud nehledí dosti vážně na význam práva; že vychází z názoru, jakoby bylo možno vytisknouti ve sbírce zákonů, pokusy, náčrtky, agitační hesla, která buď spravi rozumná praxe, nebo zruší a nahradí doba příznivější. Žijeme ovšem ve stadiu revoluce, volby jsou přede dveřmi a dá se tím mnoho omluviti. Ale všechno má a musí mít určité meze. Je třeba, aby konečně bylo osvobozeno vážné tvoření zákonodárné od politických nálad a tendencí; je třeba, aby ministerstvo práv vysílalo do výborů zástupce, který dovede, chce a odváží se kritisovati, upozorní na právní stránku věci, pozvedne varovný hlas proti bourání celých oblastí soustavy právní — navrhované jen proto snad, aby byl vzbuzen určitý dojem, který se nekryje s vnitřní pravdou; je třeba, aby právní znalci nebyli zváni jen za tím účelem, aby formulovali to, co dle vůle té či oné strany má býti právem, nýbrž naopak za tím účelem, aby spolupůsobili při tvoření skutečného, jasného a pevně na vnitřní pravdě zbudovaného práva.

Rakousko za svých lepších dob dávalo vytisknouti osnovy zákonů, rozesílalo je po universitách, po redakcích odborných listů, sledovalo diskusi literární, povolávalo nejlepší ze svých odborníků k tomu, aby zvolna a s rozvahou připravili dílo zákonodárné. Tím nabývalo alespoň možnost, udělati věc dobrou — i když přecasto z rozmanitých důvodů možnosti té nevyužilo. Ale udělati na př. v pondělí osnovu docela diletantsky sestavenou dle politických hesel přítomné chvíle, ve středu pozvatí odborníka, v pátek věc promrskati v nějaké schůzi a v pondělí odhlasovati — to je divý hon a byl by to zázrak, kdyby z něho vyšla věc dobrá.***) Či snad se u nás dějí zázraky? Zákon ze dne 15. dubna 1919 dokazuje, že nikoli.

*) Poslední, neslavné doby Rakouska v té věci poskytl bohatou zkušenost.

**) Připouštím, že o politické stránce zákona se mluví třeba měsíc, denně, od rána do večera. Že se po případě uspořádají dostihy v radikálním nadbíhání náladě davu. Ale promyšlení právní stránky věci věnuje se asi tolik času, kolik v textu uvádím. Dokonce jsem byl svědkem debaty o tom, že vlastně slyšení odborníka je zbytečná komplikace a maření času.